

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

HÀ THỊ ĐẾ

**TỔ CHỨC XÃ HỘI VÀ TÍN NGƯỠNG,
TÔN GIÁO CỦA NGƯỜI DAO Ở BẮC KẠN
(1986 - 2010)**

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC LỊCH SỬ

Thái Nguyên, 2013

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

HÀ THỊ ĐỀ

**TỔ CHỨC XÃ HỘI VÀ TÍN NGƯỠNG,
TÔN GIÁO CỦA NGƯỜI DAO Ở BẮC KẠN
(1986 - 2010)**

Chuyên ngành: Lịch sử Việt Nam

Mã số: 60.22.03.13

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC LỊCH SỬ

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS Đàm Thị Uyên

Thái Nguyên, 2013

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan công trình nghiên cứu đề tài *Tổ chức xã hội và tín ngưỡng, tôn giáo của người Dao ở Bắc Kạn (1986 – 2010)* dưới sự hướng dẫn của PGS.TS Đàm Thị Uyên là kết quả nghiên cứu của cá nhân tôi. Các số liệu, kết quả nêu trong luận văn là trung thực. Những chỗ sử dụng kết quả nghiên cứu của người khác đều trích dẫn rõ ràng. Những tư liệu không có trích dẫn là do tác giả trực tiếp sưu tầm trong quá trình sưu tầm tài liệu tại địa phương.

Tôi hoàn toàn chịu trách nhiệm trước nhà trường về sự cam đoan này.

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2013

Tác giả

Hà Thị Đế

MỤC LỤC

Trang

Trang phụ bìa	
Lời cảm ơn	
Lời cam đoan	
Mục lục.....	i
Danh mục các ký hiệu, chữ viết tắt.....	ii
MỞ ĐẦU	1
Chương 1. KHÁI QUÁT VỀ TỈNH BẮC KẠN	6
1.1. Vị trí địa lí và điều kiện tự nhiên	6
1.2. Bắc Kạn qua các thời kì lịch sử	12
1.3. Các thành phần dân tộc và dân tộc Dao ở Bắc Kạn.....	16
1.3.1. Các thành phần dân tộc	16
1.3.2. Dân tộc Dao ở Bắc Kạn	18
1.4. Vài nét về đặc điểm kinh tế - xã hội của người Dao Bắc Kạn.....	25
Chương 2. TỔ CHỨC XÃ HỘI CỦA NGƯỜI DAO Ở BẮC KẠN	30
2.1. Tổ chức làng, bản.....	30
2.1.1. Tên gọi và hình thức tụ cư	30
2.1.2. Bộ máy quản lý của thôn, bản.....	33
2.2. Mối quan hệ cộng đồng thôn, bản, quan hệ dân tộc	36
2.2.1. Mối quan hệ cộng đồng thôn, bản.....	36
2.2.2. Mối quan hệ dân tộc	38
2.3. Tổ chức gia đình và dòng họ.....	40
2.3.1. Tổ chức gia đình.....	40
2.3.2. Tổ chức dòng họ.....	45
2.4. Luật tục với việc điều hành xã hội	52
2.4.1. Quy định về sử dụng đất	53
2.4.2. Quy định về quản lý, bảo vệ rừng và nguồn nước.....	53

2.4.4. Một số quy định trong hôn nhân và ma chay.....	55
Chương 3. TÍN NGƯỠNG, TÔN GIÁO CỦA NGƯỜI DAO Ở BẮC KẠN..	59
3.1. Tín ngưỡng dân gian	59
3.1.1. Cơ sở hình thành đời sống tín ngưỡng tâm linh.....	59
3.1.2. Tín ngưỡng liên quan đến nông nghiệp	62
3.1.3. Thờ cúng tổ tiên và Bàn Vương.....	66
3.1.4. Tết nhảy.....	70
3.1.5. Một số nghi lễ trong việc tổ chức tang ma, cưới hỏi và các hoạt động văn hoá tinh thần	71
3.2. Tôn giáo.....	73
3.3. Tục cấp sắc	76
3.3.1. Một số đặc điểm trong lễ cấp sắc	77
3.3.2. Vài nét về tiến trình của lễ cấp sắc.....	78
3.3.3. Lễ cấp sắc và bản sắc văn hoá Dao.....	83
KẾT LUẬN	87
TÀI LIỆU THAM KHẢO	91
PHỤ LỤC	

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

Trong đại gia đình 54 dân tộc trên lãnh thổ Việt Nam, dân tộc Dao có số dân đông thứ chín. Bắc Kạn là một trong những tỉnh có nhiều người Dao sinh sống nhất, có 51.801 người, chiếm trên 17,6% dân số toàn tỉnh, chỉ đứng thứ hai sau dân tộc Tày. Trong quá trình tồn tại và phát triển của mình, dân tộc Dao cùng với các dân tộc thiểu số anh em khác đã có những đóng góp quan trọng vào sự phát triển kinh tế, xã hội và truyền thống văn hóa của tỉnh Bắc Kạn.

Bên cạnh đó, trong bối cảnh mở cửa hiện nay của cơ chế thị trường, nhiều giá trị văn hóa truyền thống đang đứng trước nguy cơ bị mai một. Việc nghiên cứu về tổ chức xã hội và tín ngưỡng, tôn giáo của người Dao là điều cần thiết, ngoài ý nghĩa chính trị, xã hội còn mang đậm tính nhân văn bởi nó đi sâu vào việc nêu cao các giá trị vốn có trong bản sắc văn hóa của người Dao, đồng thời góp phần tôn vinh, gìn giữ và phát huy tinh hoa văn hóa của người Dao nói riêng và cộng đồng các dân tộc ở tỉnh Bắc Kạn nói chung.

Tìm hiểu về tổ chức xã hội và tín ngưỡng, tôn giáo của người Dao ở Bắc Kạn cũng là điều cần thiết để thấy rằng lịch sử phát triển của người Dao gắn liền với lịch sử dân tộc, vai trò vị trí của người Dao Bắc Kạn cũng là một bộ phận quan trọng trong cộng đồng các dân tộc Việt Nam, góp phần bảo tồn những giá trị văn hoá truyền thống thực hiện mục tiêu *“phát huy mạnh mẽ tính đa dạng bản sắc độc đáo của các dân tộc anh em làm phong phú thêm nền văn hoá chung của cả nước”* như Nghị quyết Trung ương V khoá VIII của Đảng đã đề ra trong thời kì đổi mới đất nước, đồng thời vận dụng làm cơ sở cho việc thực hiện đường lối chính sách đại đoàn kết dân tộc của Đảng.

Là một người con của tỉnh Bắc Kạn, lại đang làm công tác giảng dạy tại trường Dự bị Đại học Dân tộc Trung ương, ngôi trường giành cho con em các dân tộc thiểu số ở 19 tỉnh, thành phía Bắc, việc tìm hiểu về tổ chức xã hội và

tín ngưỡng, tôn giáo của người Dao còn có ý nghĩa thiết thực lâu dài đối với bản thân chúng tôi, giúp chúng tôi hiểu thêm về cuộc sống con người và nền văn hóa của đồng bào Dao, thêm gần gũi và gắn bó với học trò miền núi, từ đó bản thân sẽ có điều kiện thuận lợi hơn để thực hiện tốt nhiệm vụ giảng dạy của mình.

Từ những lí do trên, chúng tôi quyết định chọn *Tổ chức xã hội và tín ngưỡng, tôn giáo của người Dao ở Bắc Kạn (1986 – 2010)* làm đề tài luận văn thạc sĩ của mình với hi vọng góp phần gìn giữ và bảo vệ những bản sắc truyền thống vốn có của người Dao ở Bắc Kạn nói riêng và dân tộc Dao nói chung. Trên cơ sở gìn giữ và phát huy nền văn hóa sẽ thúc đẩy sự phát triển kinh tế - xã hội của địa phương trong sự nghiệp chung của dân tộc.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Từ trước đến nay đã có khá nhiều công trình nghiên cứu về dân tộc Dao của nhiều tập thể và cá nhân. Vì vậy, khi nghiên cứu về đề tài này chúng tôi đã được tiếp cận một số các kết quả nghiên cứu của nhiều tác giả ở nhiều góc độ khác nhau như:

- Cuốn sách *Người Dao ở Việt Nam* (1971) – nhiều tác giả. Tác phẩm đã giới thiệu những đặc điểm về nguồn gốc lịch sử cũng như đời sống kinh tế, văn hóa, xã hội của người Dao.

- Cuốn sách *Tập tục chu kì đời người của các tộc người ngôn ngữ Mông – Dao ở Việt Nam* (2002) do Đỗ Đức Lợi (chủ biên). Tác phẩm đề cập khái quát về các tộc người nhóm ngôn ngữ Mông – Dao ở nước ta và các tập tục trong chu kì đời người.

- Tác phẩm *Văn hóa truyền thống của các dân tộc Tày, Dao, Sán Dìu ở Tuyên Quang* (2003) – Ninh Văn Độ (chủ biên). Các tác giả đã giới thiệu về những phong tục tập quán và những nét văn hóa truyền thống đặc sắc của các dân tộc ở Tuyên Quang, trong đó có dân tộc Dao.

- Cuốn *Các dân tộc ở Bắc Kạn* (2003) của nhiều tác giả. Cuốn sách giới thiệu khái quát về điều kiện tự nhiên, về địa lí nhân văn và mọi khía cạnh của đời sống của các dân tộc thuộc các nhóm ngôn ngữ ở Bắc Kạn.

- *Bản sắc và truyền thống văn hóa các dân tộc tỉnh Bắc Kạn* (2004) của nhiều tác giả. Các tác giả đã trình bày tương đối chi tiết về lịch sử phát triển của tỉnh Bắc Kạn, về điều kiện tự nhiên, về cư dân và bản sắc văn hóa truyền thống vật thể và phi vật thể của các dân tộc nơi đây.

- Cuối cùng là tác phẩm *Người Dao ở Việt Nam* (2007) do Vũ Quốc Khánh (chủ biên). Đây là cuốn sách ảnh được biên soạn bằng hai thứ tiếng Việt – Anh. Những bức ảnh, những bài viết ngắn gọn trong cuốn sách thể hiện một cách khá chân thực các mặt của đời sống cùng những nét văn hóa đặc sắc của đồng bào dân tộc Dao trên nhiều vùng khác nhau trong cả nước.

Tất cả các công trình nghiên cứu của các tác giả đã đề cập đến nhiều vấn đề như về lịch sử tộc người, về tổ chức xã hội cũng như về đời sống văn hóa vật chất và văn hóa tinh thần của dân tộc Dao. Nhưng có thể nói, cho đến nay vẫn chưa có công trình khoa học nào đi sâu tìm hiểu *Tổ chức xã hội và tín ngưỡng, tôn giáo của người Dao ở Bắc Kạn* (1986 – 2010). Chính vì vậy, tác giả đã lựa chọn vấn đề này làm đề tài nghiên cứu. Tuy nhiên, để hoàn thành được đề tài này, các công trình nghiên cứu trên là tài liệu quý giá để chúng tôi tham khảo và có một góc nhìn sâu sắc, toàn diện các vấn đề nghiên cứu.

3. Mục đích, đối tượng, phạm vi nghiên cứu

- *Mục đích nghiên cứu:* Thực hiện đề tài này, chúng tôi nhằm tìm hiểu về lịch sử địa phương mình, đồng thời góp phần phản ánh một cách chân thực về lịch sử hình thành, tổ chức xã hội và tín ngưỡng, tôn giáo của người Dao, góp phần bảo tồn, phát triển những nét đẹp trong văn hóa của đồng bào Dao ở địa phương, và bổ sung thêm nguồn tư liệu lịch sử địa phương cho quá trình giảng dạy và nghiên cứu.

- *Đối tượng nghiên cứu:* Nguồn gốc dân tộc, tổ chức xã hội và tín ngưỡng, tôn giáo của người Dao ở Bắc Kạn.

- *Phạm vi nghiên cứu:* Đề tài tập trung nghiên cứu về tổ chức xã hội và tín ngưỡng, tôn giáo của người Dao trong thời gian từ năm 1986 đến năm 2010, với không gian nghiên cứu là tỉnh Bắc Kạn.

4. Nguồn tư liệu và phương pháp nghiên cứu

- *Nguồn tư liệu:*

Tư liệu thành văn: bao gồm các tác phẩm nghiên cứu của các học giả đã công bố và xuất bản, tạp chí dân tộc học, các đề tài nghiên cứu khoa học cũng là nguồn tư liệu để chúng tôi kế thừa và sử dụng cho đề tài.

Tư liệu điền dã: trong quá trình đi thực tế tại địa phương, tiếp xúc với các nhân môi để khai thác nguồn tư liệu. Đó là các thầy cúng, các bậc cao niên dân tộc Dao. Trên cơ sở đó, cùng với những tài liệu thành văn, chúng tôi có được cái nhìn sâu sắc, toàn diện các vấn đề nghiên cứu.

- *Phương pháp nghiên cứu:*

Để thực hiện đề tài, chúng tôi sử dụng phương pháp khai thác tư liệu thành văn với phương pháp điền dã dân tộc học. Ngoài ra còn có sự kết hợp với các phương pháp khác như so sánh, đối chiếu các nguồn tư liệu.

5. Đóng góp của đề tài

Đề tài là công trình nghiên cứu một cách cụ thể và toàn diện về tổ chức xã hội và tín ngưỡng, tôn giáo của người Dao ở Bắc Kạn. Dựa trên nguồn tư liệu có thể khai thác được, đề tài bước đầu khôi phục được bức tranh về tổ chức xã hội và tín ngưỡng, tôn giáo của người Dao ở địa phương.

Đề tài cũng là tài liệu tham khảo cho quá trình giảng dạy và học tập bộ môn lịch sử địa phương, đồng thời góp phần thực hiện mục tiêu bảo tồn và phát huy bản sắc văn hóa truyền thống của người Dao nói riêng và các dân tộc thiểu số ở Bắc Kạn nói chung.

6. Bố cục của đề tài: Đề tài ngoài phần mở đầu, kết luận thì phần nội dung được chia làm 3 chương:

Chương 1: Khái quát về tỉnh Bắc Kạn

Chương 2: Tổ chức xã hội của người Dao ở Bắc Kạn

Chương 3: Tín ngưỡng, tôn giáo của người Dao ở Bắc Kạn

Ngoài ra, đề tài còn có phần phụ lục, mục lục và tài liệu tham khảo, bản đồ ảnh minh họa.